

Plan van aanpak antibioticagebruik kalkoensector 2016 – 2020

Dit plan is opgesteld door de werkgroep antibiotica aanpak kalkoensector (WAAK). Deze werkgroep valt onder de algemene werkgroep antibiotica pluimveesector die ressorteert onder het bestuur van AVINED, een overkoepelende organisatie in de pluimveesector.

In de WAAK zijn de volgende organisaties vertegenwoordigd: Land- en Tuinbouw Organisatie / Nederlandse Organisatie van Pluimveehouders (LTO/NOP), de coöperatieve vereniging ter bevordering van afzet van vleeskalkoenen (BAV) de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMvD), de Nederlandse Vereniging Diervoederindustrie (Nevedi) en AVINED. De Gezondheidsdienst voor Dieren (GD) is adviseur van de werkgroep.

Inhoudsopgave

1. Inleiding
2. Kalkoensector
3. Knelpunten antibioticagebruik kalkoensector
4. Plan van aanpak antibioticagebruik kalkoensector
5. Doelstellingen antibioticagebruik kalkoensector
6. Samenvatting

1. Inleiding

Het antibioticagebruik in de kalkoensector is vanaf 2011 gestructureerd in kaart gebracht met behulp van het toenmalige Productschap Pluimvee en Eieren en de Gezondheidsdienst voor Dieren. De ontwikkeling van het antibioticagebruik van 2011 tot en met 2015 is weergegeven in de onderstaande tabel¹:

Tabel: gebruik antibiotica kalkoensector 2011 - 2015

Jaar	dd/dj 1e keus	dd/dj 2e keus	dd/dj 3e keus	dd/dj totaal
2011	34,3	35,3	7,6	77,2
2012	28,3	29,2	10,1	67,6
2013	26,4	20,5	6,2	53,1
2014	22,2	14,5	5,0	41,3
2015	22,6	17,9	4,8	45,3
2015 t.o.v. 2014	1,9 %	23,5 %	-3,5 %	9,7 %
2015 t.o.v. 2011	-34,1 %	-49,3 %	-37,1 %	-41,3 %

Na een goede start met een forse reductie van het antibioticagebruik van meer dan 46 % in 2014 t.o.v. het basisjaar 2011 is nu een stagnatie opgetreden in de reductie van het antibioticagebruik. In 2015 is het gebruik gestegen. Ook is het gebruik van tweede en derde keus middelen nog steeds te hoog. Daarnaast is het dringend gewenst geen Colistine meer in te zetten in de dierhouderij. De WAAK heeft naar aanleiding van de stagnatie in de daling van het antibioticagebruik en de problematiek rondom de tweede – en derde keus middelen dit plan van aanpak opgesteld als aanvulling op het plan antibiotica aanpak pluimveesector 2016 – 2020 (PvA pluimvee). De verwachting is dat de beschreven maatregelen kunnen bijdragen aan een verdere reductie van het totale antibioticagebruik en aan een verder reductie van het gebruik van tweede en derde keus middelen.

De kalkoensector stelt in dit aanvullende plan een beleid voor met als doel het gebruik te optimaliseren en terug te dringen zonder dat daarmee de gezondheid en het welzijn van kalkoenen onnodig in het geding komt. Om de doelen van het vervolgplan te bereiken, zijn aanvullende maatregelen nodig. Zoals beschreven in het PvA pluimvee is er voor de totale pluimveesector een innovatieagenda opgesteld. Deze agenda sluit nauw aan bij de ambitie om tot een verdere verlaging van antibioticaresistentie te komen. Een belangrijk onderdeel van deze agenda is onderzoek naar verantwoord inzetten van antibiotica en diergezondheid in het algemeen. Zo is er specifiek voor de kalkoensector een meerjarenonderzoek naar Blackhead, een ernstige ziekte voor kalkoenen, opgenomen in het veterinaire praktijkonderzoek. Randvoorwaarde voor deze agenda is dat er weer een instrument komt om collectief onderzoek te financieren.

In dit plan van aanpak antibioticagebruik kalkoensector 2016 – 2020 wordt aanvullend op het PvA pluimvee specifiek ingegaan hoe de kalkoensector de komende jaren verder werkt aan verantwoord antibioticagebruik en verdere reductie. Er wordt allereerst een overzicht gegeven van de kalkoensector in Nederland. Daarna wordt ingegaan op de knelpunten in de kalkoensector die mogelijk van invloed zijn op het huidige antibioticagebruik. Vervolgens wordt het plan van aanpak beschreven met daarbij de doelstellingen voor de jaren 2016-2020.

¹ De kalkoensector registreert de antibioticagegevens van alle bedrijven sinds 2011. De berekening van het antibioticagebruik is op basis van de rekenmethode van de pluimveesector, waarbij gekeken wordt naar het aantal behandeldagen per dierjaar. Met de Stichting Diergeneesmiddelenautoriteit (SDa) is afgestemd dat de rekenmethode volgend jaar wordt aangepast. De sector gaat dan over op (een gecorrigeerde versie van) de SDa-methode.

De WAAK merkt op dat een kalkoen niet te vergelijken is met een vleeskuiken. Kalkoenen behoren tot de groep pluimvee, maar zijn gevoelig voor specifieke, kalkoeneigen aandoeningen. Het vergelijken van het antibioticagebruik tussen vleeskuikens en kalkoenen is niet correct en niet zinvol. Net zoals het vergelijken van het antibioticagebruik tussen verschillende andere diersoorten om diverse redenen niet correct is.

2. Kalkoensector

De kalkoensector in Nederland omvat medio 2016 43 bedrijven met in totaal ongeveer 800.000 dierplaatsen. Een aantal jaren geleden is de laatste Nederlandse kalkoenslachterij gesloten. Sindsdien worden alle slachtrijpe kalkoenen geëxporteerd, vrijwel allemaal naar Duitsland. De broedeieren waaruit de kuikens geboren worden komen alle uit het buitenland. Deels worden deze broedeieren door een Nederlandse broederij uitgebroed en aan de kalkoenhouders geleverd. De Nederlandse kalkoenhouders nemen deel aan het Duitse kwaliteitssysteem QS².

3. Knelpunten antibioticagebruik kalkoensector

De kalkoensector kent verschillende knelpunten die een rol spelen bij het gebruik van antibiotica. Het oplossen van (een deel van) de knelpunten kan een forse stap vooruit zijn om te komen tot een lager gebruik van antibiotica en van kritische middelen. Onderstaand de knelpunten in willekeurige volgorde.

3.1. *Kuikenkwaliteit*

De kwaliteit van de eendagskalkoenkuikens is helaas wisselend. Alle broedeieren waaruit deze kuikens geboren worden komen uit het buitenland. Deels worden de eieren geïmporteerd en door een Nederlandse broederij uitgebroed; een deel van de opgezette ééndagskuikens wordt door een buitenlandse broederij geleverd. Het gezegde “een goed begin is het halve werk” geldt ook nadrukkelijk voor de start van een nieuwe ronde in de kalkoenhoudery. Als de geleverde kuikens van mindere kwaliteit zijn, is een ronde met een relatief hoger antibioticagebruik vaak het gevolg. Natuurlijk dringen de kalkoenhouders bij hun kuikenleverancier aan op het leveren van een goede kwaliteit kuikens. Daadwerkelijk grip op deze kwaliteit krijgen is erg lastig. Kalkoenhouders zoeken naar robuustere rassen die minder gezondheidsproblemen zouden krijgen. De inzet van langzaam groeiende rassen is helaas (nog) niet mogelijk. De (buitenlandse) slachterijen kunnen de producten van deze langzaam groeiende rassen om diverse redenen niet vermarkten.

3.2. *Aanhoudende dreiging Blackhead*

Sinds het verbod om door middel van voederadditieven de mogelijke infectie met Blackhead (*Histomonas*) te voorkomen is de kalkoenhoudery in Nederland, maar ook elders in Europa, regelmatig opgeschrikt door ernstige uitbraken van Blackhead. Niet alleen in de kalkoenhoudery is regelmatig sprake van een *Histomonas* uitbraak, maar ook in andere pluimveesectoren met name de vrije uitloop leghennen, maar ook vleeskuikenmoederdieren. Een Blackhead uitbraak bij kalkoenen gaat vaak gepaard met hoge sterfte en een ernstige aantasting van het dierenwelzijn. Inzet van antibiotica is dan noodzakelijk. Door de kalkoensector is enige jaren geleden een inventariserend onderzoek gedaan om de mate van verspreiding van *Histomonas Meleagridis* (de oorzakelijke kiem van de Blackhead ziekte) in kaart te brengen. Hieruit bleek dat deze kiem op veel bedrijven en ook in het milieu aanwezig is, vaak zonder klinische symptomen. Saillant detail is dat de bedrijven waar deze kiem tot klinische problemen heeft geleid, meestal behoren tot de betere en ook meer hygiënische bedrijven van de sector! Wereldwijd staan de deskundigen in de pluimveehoudery nog steeds voor een raadsel, welke epidemiologische factoren een causaal verband vormen bij uitbraken van deze gevreesde dierziekte.

² De kalkoensector heeft geen ‘eigen’ kwaliteitsregeling als instrument om antibioticamaatregelen door te voeren. Alle kalkoenhouders zijn aangesloten bij het Duitse kwaliteitssysteem QS.

In de Verenigde Staten was het gebruik van voederadditieven in de preventie van Blackhead tot 1 januari jl. nog toegestaan. In Zuid-Europa wordt op dit moment het curatief gebruik van een middel via voer toegestaan. In West-Europa is men naarstig op zoek andere methoden van preventie, zoals vaccinatie. Ook in Nederland is er in het verleden door de Gezondheidsdienst voor Dieren (GD) onderzoek gedaan naar Blackhead. Een oplossing is er helaas nog niet. Omdat de ziekte een ernstige bedreiging vormt voor de kalkoensector is het onderzoek naar Blackhead opgenomen in het meerjarenplan veterinaire praktijkonderzoek. Zodra er weer een mogelijkheid is voor collectief financieren van onderzoek zal dit onderzoek (deels) worden opgestart. Daarnaast worden ook de internationale ontwikkelingen o.a. in de grotere kalkoenslanden als Frankrijk en Duitsland voor wat betreft mogelijkheden voor preventie goed in de gaten gehouden.

3.3. Het (niet) beschikbaar zijn van goede vaccins

Voor een aantal belangrijke infectieuze aandoeningen bij kalkoenen zijn in Nederland, in tegenstelling tot andere landen geen goede vaccins beschikbaar. Concrete voorbeelden hiervan zijn de ziekten Hemorragische Enteritis (HE, oorzakelijk agens een Adenovirus) en Coccidiose, veroorzaakt door *Eimeria* spp. Wanneer kalkoenen getroffen worden door één of beide van deze besmettelijke ziekten, ontstaat vaak een cascade van ziektebeelden met een hoog antibioticagebruik als gevolg. In Europa is één vaccin tegen HE beschikbaar. Dit is echter een volvirulent, oud vaccin, met soms heftige bijwerkingen en zelfs uitbraken van HE als gevolg. In de Verenigde Staten zijn tegen HE en Coccidiose uitstekende vaccins beschikbaar. Als de overheid mee zou werken aan het verlenen van een ontheffing om deze vaccins in Nederland te kunnen gebruiken, dan heeft de kalkoenunderhouding een extra instrument ter beschikking bij haar inspanningen om het antibioticagebruik te verlagen.

3.4. Darmgezondheid

Evenals in de andere dierhouderijsectoren speelt ook in de kalkoenunderhouding de darmgezondheid een grote rol in het verlagen van het antibioticagebruik. Door intensieve samenwerking van kalkoenunderhouders, de hen begeleidend dierenartsen en nutritionisten van de veevoederindustrie wordt gezocht naar het gebruik van grondstoffen, die leiden tot een stabielere darmflora. Ook wordt steeds meer gebruik gemaakt van middenlangketenvetzuren, fytoogene producten, probiotica en andere alternatieve, darmgezondheidbevorderende producten om de helaas soms toch noodzakelijk inzet van antibiotica bij ernstige darmstoornissen te voorkomen. Bij het voorkómen van darmstoornissen speelt het al eerder genoemde (niet) beschikbaar zijn van cruciale vaccins tegen HE en Coccidiose ook een grote rol.

4. Plan van aanpak antibioticagebruik kalkoensector

Om grote stappen te kunnen maken in de antibiotica aanpak zullen enkele van de in hoofdstuk drie vermelde knelpunten moeten worden opgelost. Ondertussen werkt de sector door aan een aanpak op verschillende fronten.

4.1. Het bedrijfsgezondheidsplan

Het bedrijfsgezondheidsplan is bedrijfsspecifiek. Het opstellen van het bedrijfsgezondheidsplan, inclusief een reductiedoelstelling, is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van dierenarts en kalkoenunderhouder. Het bedrijfsgezondheidsplan is een plan waarin de maatregelen zijn beschreven die door de ondernemer worden genomen om het gebruik van antibiotica te beperken. Het bedrijfsgezondheidsplan helpt de ondernemer de huidige bedrijfssituatie in beeld te brengen en geeft inzage in mogelijke risicofactoren. Op basis hiervan kan de kalkoenunderhouder de verbetering van de diergezondheid en verantwoord antibioticagebruik oppakken. Naast de aandachtspunten worden ook actiepunten geformuleerd die jaarlijks worden geëvalueerd.

4.2. Evaluatie gebruik Colistine en verbeterplan

De kalkoensector wil volledig stoppen met het gebruik van Colistine. In uitzonderlijke gevallen kan de noodzaak bestaan om Colistine in te zetten. Als een dierenarts Colistine moet inzetten, dan evalueren dierenarts en kalkoenhoeder binnen vier weken de redenen voor het gebruik van Colistine en stellen ze gezamenlijk een plan op met als doel toekomstig gebruik van Colistine te voorkomen. Het verbeterplan is dan een aanvulling op het bedrijfsgezondheidsplan.

4.3. Evaluatie gebruik derde keus middelen en verbeterplan

Het gebruik van derde keus middelen (met name Enrofloxacin) in de kalkoensector is te hoog. Voor de korte termijn wil de kalkoensector dat, als een dierenarts Enrofloxacin moet inzetten, dierenarts en kalkoenhoeder binnen vier weken de redenen voor het gebruik van Enrofloxacin evalueren en dat ze gezamenlijk een plan opstellen met als doel toekomstig gebruik van Enrofloxacin te voorkomen. Het verbeterplan is dan een aanvulling op het bedrijfsgezondheidsplan.

4.4. Analyse van de oorzaak van het gebruik van derde keus middelen.

Het gebruik van derde keus middelen in de kalkoensector is te hoog. Over de mogelijke oorzaken van dit te hoge gebruik bestaan vermoedens, maar daadwerkelijk onderzocht en onderbouwd is dit niet.

De sector start in de tweede helft van 2016 een onderzoek, waarbij d.m.v. analyse van aangeleverde gegevens van de antibioticaregistratie over de jaren 2014 en 2015 naar voren komt voor welk ziektebeeld de derde keus middelen worden ingezet en wanneer tijdens de mestperiode. Ook de overige epidemiologische factoren die een rol spelen bij de inzet van derde keus middelen worden in kaart gebracht. Dit onderzoek wordt samengevat in een rapport met aanbevelingen voor de te nemen maatregelen om het gebruik van derde keus middelen in de kalkoensector te verlagen. Streefdatum van de beschikbaarheid van dit rapport is begin 2017.

4.5. Managementverbeteringen

De WAAK heeft een enquête opgesteld, de 'Vragenlijst kritische succesfactoren kalkoenhoederij'. De vragenlijst moet door alle kalkoehouders vóór 1 juni 2016 worden ingestuurd naar AVINED, GD en naar de eigen dierenarts. De dierenartsen krijgen van AVINED van de eigen klanten het berekende dd/dj-getal over de afgelopen jaren en de categorie (rood, oranje, groen) waarin de bedrijven vallen. De dierenarts gaat daarover vervolgens gesprekken aan met zijn klanten. De vragenlijst en de gesprekken hebben als doel de bewustwording verder te vergroten en te beoordelen of 'best practises' geformuleerd kunnen worden.

Acties:

- Dierenartsen organiseren een studiemiddag/avond met de eigen kalkoehouders. Op basis van de uitkomsten van de enquête wordt met de bedrijven gekeken naar mogelijke 'best practises'. Een gespreksverslag wordt opgesteld.
- De uitkomsten van de vragenlijsten worden geanalyseerd en samengevat in een verslag door AVINED/GD.
- De WAAK evalueert de uitkomsten van de gesprekken en de analyse van de enquêtes. De WAAK heeft de verwachting dat een aantal 'best practices' naar boven komen. Deze worden via de dierenartsen teruggekoppeld naar de kalkoehouders.
- De 'best practises' moeten leiden tot een beter bedrijfsmanagement en een lager antibioticagebruik. De verbeteringen van het management kunnen in het bedrijfsgezondheidsplan worden benoemd en door de veehouder worden geïmplementeerd.

Bij de volgende evaluatie van de maatregelen, zoals afgesproken in het bedrijfsgezondheidsplan, worden de effecten op het antibioticagebruik besproken en waar nodig worden de te nemen maatregelen bijgesteld.

4.6. Inzet van vaccins tegen Mycoplasma Synoviae en E. Coli via de cascaderegeling

Voor de diersoort 'kip' zijn sinds enige tijd vaccins beschikbaar tegen de infectieziekten Mycoplasma Synoviae en E. Coli. Deze vaccins zijn recent ook via de cascaderegeling ingezet bij kalkoenen met bemoedigende resultaten. Verdere inzet van deze nieuwe vaccins moet de sector ondersteunen bij het terugdringen van infectieziekten en daaraan gerelateerd het antibioticagebruik.

4.7. Verzoek ontheffing gebruik vaccins, toegestaan in de Verenigde Staten

Ook in andere 'minor species' sectoren worden soms met ontheffing van het ministerie van Economische Zaken vaccins toegestaan uit de Verenigde Staten. Dit is onder andere het geval in de nertsenhoudery. Een mogelijk goed hulpmiddel bij het verlagen van het antibioticagebruik in de kalkoenhoudery is het gebruik van moderne vaccins uit de VS tegen Hemorragische Enteritis en Coccidiose. Een verzoek daartoe aan EZ wordt voorbereid.

4.8. Kuikenkwaliteit

Wanneer een kalkoenhouder mindere kwaliteit kuikens krijgt met als gevolg een hoger gebruik van antibiotica, dan zal de kalkoenhouder dit met de toeleverende broederij bespreken. In overleg met de toeleverende broederijen wordt besproken of meer gegevens van de voorschakels meegeleverd kunnen worden met de kuikens in een soort kuikenpaspoort. Deze gegevens moeten meer inzicht geven in de kwaliteit van de kuikens.

4.9. Verbeteren darmgezondheid

Zoals in alle veehouderijsectoren, speelt in de kalkoenhoudery de darmgezondheid een cruciale rol bij het terugdringen van het antibioticagebruik. De voersamenstelling is bij de preventie van Clostridium – en Coccidiose infecties een belangrijke factor en vraagt daarom om extra aandacht van betrokkenen. In het kader van het bedrijfsgezondheidsplan is er structureel overleg tussen kalkoenhouder en begeleidende dierenarts, waarbij de voorgaande ronden worden geëvalueerd en de maatregelen ter verbetering van de volgende ronde worden afgesproken. Dit overleg wordt nu voor iedere kalkoenhouder uitgebreid met de voervoorlichter, waardoor ook het (de) voer(samenstelling) nadrukkelijker aan de orde komt.

4.10. Blackhead onderzoeken stimuleren.

De kalkoensector ziet Blackhead als een grote bedreiging van de diergezondheid en het dierenwelzijn. Daarnaast heeft een Blackhead uitbraak zeer ongunstige gevolgen voor het antibioticagebruik bij kalkoenen. De kalkoensector wil in samenwerking met de andere sectoren en in samenwerking met buitenlandse partijen zowel fundamenteel als praktisch onderzoek oppakken en stimuleren. Voor veterinaire praktijk onderzoek werkt de GD op dit moment een plan uit. Ondersteuning vanuit fondsen van de overheid zijn daarbij zeer welkom. De realiteit gebiedt te vermelden dat de kalkoensector alleen, dit onderzoek financieel niet kan opbrengen.

4.11. Rode bedrijven en structurele veelgebruikers

De kalkoensector brengt in kaart welke bedrijven wat antibioticagebruik betreft in het rood zitten en welke bedrijven structureel in het rood zitten. De kalkoen bedrijven zullen per brief door AVINED worden geïnformeerd over het feit dat zij bij de hoogste gebruikers (al dan niet structureel) in de sector zitten en dat nadere actie nodig is. Ook de dierenartsen zullen worden geïnformeerd over de categorie waarin de bedrijven vallen die zij begeleiden. Dierenartsen zullen samen met de kalkoenhouder tot verbeteringen moeten komen.

4.12. Borging registratie en correct gebruik

De kalkoensector sluit zich aan bij het AVINED-programma voor een correct gebruik en correcte registratie van antibiotica. In 2016 wordt gestart met extra risicogericht controles bij kalkoebenbedrijven. Er worden - onaangekondigd en steekproefsgewijs – monsters genomen (veren, mest, water, veegmonsters). De monsters worden op de diverse soorten antibiotica geanalyseerd. Gekeken wordt of antibiotica worden ingezet die in de veehouderij niet mogen worden gebruikt en gekeken wordt of de aangetroffen antibiotica zijn geregistreerd in de antibioticadatabase. In de sanctionering wordt samengewerkt met de NVWA.

5. Doelstellingen antibioticagebruik kalkoensector

5.1. Verder daling antibioticagebruik in de komende jaren

De 'minor species' problematiek en de te beperkte beschikbaarheid van effectieve vaccins zijn ongunstige factoren bij het verder terugdringen van het antibioticagebruik. Op termijn wil de sector naar een structureel lager gebruik van antibiotica. Voor 2016 is het doel om te komen tot een gemiddeld dd/dj-getal voor de kalkoensector van 37. Dit is een daling van 18% ten opzichte van 2015 en een daling van 50% ten opzichte van het basisjaar 2011. Voor de langere termijn streeft de kalkoensector naar een duidelijk verdere daling van het totale gebruik van antibiotica.

5.2. De kalkoensector streeft ernaar het gebruik van Colistine uit te bannen

Naar aanleiding van de brief van de Werkgroep Veterinair Antibioticum Beleid van april 2016 en het advies van de Gezondheidsraad streeft de kalkoensector ernaar om met ingang van de start van dit plan van aanpak GEEN Colistine meer in te zetten ter behandeling van zieke kalkoenen.

5.3. Het gebruik van derde keus middelen moet verder dalen.

Het gebruik van derde keus middelen (met name Enrofloxacin) is te hoog. Het gebruik hiervan moet verder teruggedrongen worden. Op basis van het onderzoek en de rapportage, genoemd onder punt 4.4. is het beter mogelijk een goed onderbouwde uitspraak te doen over de mogelijkheden voor daling. De in dit plan genoemde maatregelen zullen leiden tot een daling. De kalkoensector streeft er echter naar dat op langere termijn slechts incidenteel gebruik van derde keus middelen nodig is en dan nog onder strikte voorwaarden. Om deze situatie in de toekomst te kunnen bereiken zullen enkele genoemde knelpunten (bijv. rond vaccins) opgelost moeten worden.

5.4. Inzet voor introductie van een robuuste kalkoen

Alle in Nederland geproduceerde kalkoenen worden in het buitenland geslacht. De slachterij, retail en fokkerij bepalen welk type kalkoen in de sector wordt gebruikt. In analogie met andere diersectoren zal de kalkoensector in Nederland bij slachterij, retail en fokkerij aandringen op de introductie van een "langzamer groeiend ras". Hiervoor moeten de juiste marktomstandigheden en voorwaarden worden gerealiseerd. Dit is een lange termijn proces. De Nederlandse kalkoenuhouderij zal zich hiervoor inzetten.

6. Samenvatting

De kalkoenuhouderij staat voor de opgave het antibioticagebruik verder te reduceren. Het doel van de sector is het antibioticagebruik op termijn aanzienlijk te verminderen en er voor te zorgen dat het gebruik van derde keus middelen incidenteel wordt. Om dit te realiseren zullen enkele van de knelpunten die in hoofdstuk drie zijn vermeld, opgelost moeten worden. In de tussentijd werkt de kalkoensector door aan een aanpak die tot verdere reductie van antibiotica zal leiden. De kalkoensector zorgt al langere tijd voor een centrale registratie van de gebruikte antibiotica via de antibiotica database CRA, gebruikt het bedrijfsgezondheidsplan en bedrijfsbehandelplan, en maakt gebruik van de geborgde pluimveedierenarts, waarmee de kalkoenuhouder een 1-op-1 relatie heeft.